

BİR DERVİŞ VE BİR SEYYAHIN BULUŞMA NOKTASI: SEYAHAT (ŞARI SALTUK VE İBN BATUTA ÖZELİNDE)

Sema Dülgar

Şeyda Naciye Ötegen Cuma

Özet

13. yüzyılda yaşamış bir derviş Sarı Saltuk ile 14 yüzyılda yaşamış seyyah İbn Batuta birbirine yakın olan yıllarda hayata gelmişlerdir. İkisinin ortak özellikleri ise yaşamlarının konforundan uzaklaşmaya cesaret ederek hem kendilerine hem de gelecek nesillere kalacak derin hatıralar bırakmalarındadır. Bu hatıraların oluşturduğu her bir eser müceddidinden etkiler barındırmaktadır. Seyahatname tarzındaki ürünlerde ise müellifin her bir adımda kararlarının farklı sonuçlar doğurabilecek potansiyelde olması söz konusu eserleri daha eşsiz ve özgün kılmaktadır. Bu bağlamda çalışmaya konu olan ve birbirine yakın yüzyıllarda yaşamış iki seyyahın biri Arap coğrafyasında dünyaya gelmiş ve neredeyse doğudan batıya pek çok yere ulaşmış İbn Batutadır. Bir diğeri ise Anadolu'da dünyaya gelen cesaretiyle tanınan kerametlere mazhar olduğu aktarılan cengaverliğinin yanısıra ilmî derinliğiyle de bilinen Sarı Saltuk'tur. Farklı coğrafya ve ilmî birikimle yola çıkan iki seyyahın hayatlarında ve eserlerinde yer alan paralel noktalar bu araştırmanın konusudur. Makale kaynak tarama yöntemiyle ilerlemiştir. Sarı Saltuk ve İbn Batuta'nın seyahatlerinin en açık şekilde görüldüğü ve araştırma konusu olan Türk coğrafyası hakkında detaylı bilgilere ulaşılmasını sağlayan iki eser *Saltuk-nâme* ve *Seyahatnâme* üzerinde analizler yapılmıştır. Çalışmanın neticesinde Sarı Saltuk ve İbn Batuta'nın farklı yöntem ve tarzları bulunmasına rağmen benzer coğrafyalarda halk tarafından tanınıp izdüşümlerine sebep oldukları sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sarı Saltuk, İbn Batuta, *Seyahatnâme*, *Saltuknâme*, Derviş, Seyyah

A dervish named Sari Saltuk, who lived in the 13th century, and a traveler named Ibn Battuta, who lived in the 14th century, were born in the same years. Their common characteristic is that they dared to leave the comfort of their lives and left deep memories for both themselves and future generations. Each work formed by these memories contains the influences of their mujaddid. In products in the travelogue style, the fact that the author's decisions at each step have the potential to produce different results makes the works in question more unique and original. In this context, one of the two travelers who lived in the same centuries and are the subjects of the study is Ibn Battuta, who was born in the Arab geography and reached many places almost from the east to the west. The other is Sari Saltuk, who was born in Anatolia and is known for his courage, bravery, and is said to have been the recipient of miracles, as well as his scientific depth. The parallel points in the lives and works of the two travelers who set out with different geography and scientific knowledge are the subject of this research. The article progressed with the source scanning method. Analyses were conducted on two works, Saltuk-name and Seyahatname, in which the travels of Sari Saltuk and Ibn Batuta are most clearly seen and which provide detailed information about the Turkish geography, which is the subject of the research. As a result of the study, it was concluded that Sari Saltuk and Ibn Batuta, despite having different methods and styles, were recognized by the people in similar geographies and caused their projections.

Keywords: Sari Saltuk, İbn Batuta, *Seyahatnâme*, *Saltuknâme*, dervish, traveler

1. Sarı Saltuk ve İbn Batuta'nın Hayat Hikayesi

Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen ve kaynaklarda "Sarı Saltuk", "Şeyh Saltuk", "Saltuk et-Türki" gibi isimlendirmeler ile anılan Sarı Saltuk'un, *Saltuk-nâme*'ye göre asıl ismi Hızır'dır ve nesli Seyyid Battal Gazi'ye dayanmaktadır. Yürekli ve cesur bir kimse olan Sarı Saltuk'un bu hâli cedit Battal Gazi'ye rüyasında muştulanmış, pek çok kişiyi Müslüman edeceği belirtilmiştir. [Ebu'l-Hayr-ı Rûmi, 2013,21]

Sarı Saltuk hakkındaki en eski kaynak İbnu's Serrac'ın *Tuffâhu'l-Ervâh ve Miiftâhu'l-İrbâh* isimli eseridir. Bu eserin 1315 yılında tamamlandığı ve Sarı Saltuk'un ölümüyle arasında yalnızca 18 yıl olduğu müellif tarafından belirtilmiştir. [es-Serrâc, 2005, 326] Böylece *Tuffâhu'l-Ervâh* onun çağına en yakın kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserde "Saltuk et-Türki" olarak isimlendirilen ve evliyanın büyüklerinden, tarikat önderlerinden olarak zikredililen Sarı Saltuk'un Mahmud Hayranî'ye (ö. 667/1269) intisâp ederek yoldaşı olduğu zikredilmiştir. Böylece bir rifâi dervişi olduğu âşık olmuştur. Pek çok kerametleri, açık buhranları ve muazzam halleriyle her zaman geçerli kerametleri olduğunu belirten İbnu's-Serrâc, bunlardan bazılarını eserinde zikretmiştir. Onun eserinde hayatı hakkında öğrendiğimiz bir başka husus Sarı Saltuk'un ilim seviyesidir. Öyle ki o İbn-i Teymiye (ö. 728/1328) ile Sarı Saltuk'un sarışınlık ve ilme hizmet bakımından benzer olduklarını zikretmektedir [Serrâc, 2005, 324].

Sarı Saltuk'un hayat hikayesi hakkında kilit noktalardan biri de onun Dobruca'ya göç eden Türkmenlere önderlik etmesidir. Yazıcızâde Âli ve İbni Bibi tarafından kaleme alınan *Selçuknâme*'lerde ve Seyyid Lokman'ın (ö. 1010/1601'den sonra) *Oğuznâme*'sinden bilgi alabildiğimiz bu göç hareketiyle yaklaşık 10-12 bin Türkmen Dobruca'ya gitmiş ve Altınordu Hanlığı'na karşı tampon bölge oluşturulmak istenmiştir [Söyler, 2022, 11]. Sarı Saltuk lider rolüyle gittiği bu topraklarda İslamiyet'in yayılmasına vesile olmuştur.

Evliya Çelebi (ö. 1095/1684), *Seyâhatnâmesi*'nde onun asıl isminin "Muhammed Buharî" olduğunu zikrederken "Bey" olarak kisvelendirir. Ona göre Sarı Saltuk, Allah yolunda savaşıyan bir mücahit [Çelebi, 2005, c.5, 173] menba'ı esrâr, mercî'i ebrâr, âmil-i siddîk, âlim-i tahkîktir. Gelibolulu *Muhammediyye* sâhibi Yazıcıoğlu'nun bir risâlesinde Saltuk Bay Sultânı tavsîf eylediği ve Kenan Paşanın da bu hususta bir kitabı olduğunu eserinde öğrenmekteyiz [Çelebi, 2005, c.3, 200].

Sarı Saltuk *Camiü'd Dîvel*'de Seyyid Mahmud Hayranî dervîşi olan bir çoban olarak geçmektedir. Müridi olacak BarakBaba'yı emri altında olduğu patrikten isteyerek yetiştirmiş, İzzettin Keykavus (ö. 616/1220) ile birlikte maiyetiyle Kırım'a ardından da sultanın izniyle Dobruca'ya gidip cenk etmiştir [Gölpınarlı, 1997, 27]. *Velâyetnâme*'de ise Hacı Bektâş-ı Velî (ö. 669/1271) ile Sarı Saltuk onun koyun güttüğü sırada karşılaşmış ve Hacı Bektâş tarafından beline tahta kılıç, eline ok ve yay kuşatılarak Anadolu'ya gitmekle görevlendirilmiştir [Bektâş-ı Veli, 2002, 251].

Yakın zamanda Muhammed Tayyip Okiç, Ebu Suud Efendi'nin Sarı Saltuk hakkındaki bir fetva suretini tespit ederek yayınlamıştır. Bu nüsha Kanuni Sultan Süleyman'ın 1518'de Boğdan seferine giderken Sarı Saltuk'un türbesini ziyaret ettikten sonra hakkında duyduğu efsanelerin ne kadar doğru olup olmadığını Ebu Suud Efendi (ö. 982/1574) 'ye sorduğu, onun da kendisine "Riyazed ile kadid olmuş keşiştir" dediği bir kaydı içermektedir [Okiç, 2017, 20-21]. Sarı Saltuk 70 yaşında hicri 679'da vefat etmiştir [Serrâc, 2005, 326].

Sarı Saltuk'un aksine doğum tarihini net olarak tespit edebildiğimiz Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. İbrâhîm el-Levâtî et-Tancî (ö. 770/1368-69), bilinen adıyla İbn Batuta, meşhur bir seyyah ve tarihçidir. Fas'ta yer alan Tanca şehrinde doğup büyümüştür [ez-Zirikli, 2002, 6/235]. Eserlerde kendisinden hoca, fakih, güvenilir ve sika şeklinde bahsedilmektedir [Berteli, 1981, 105]. İbn Batuta'nın yaşadığı bölgeye nazaran kendisinin Maliki bir sünni olduğu düşünülmektedir. Bununla beraber Fas bölge halkının dinî ilimlere verdiği ehemmiyet ve bölgede çokça hafız bulunmasından hareketle İbn Batuta'nın da bu konularda bilgili olduğu varsayılmaktadır [Şehitoğlu, 2021, 58-64]. Seyyah, 725/1324 senesinde Tanca'dan ayrılarak yolculuğuna başlamıştır [ez-Zirikli, 2002, 6/235].

Tabakât kitaplarında İbn Batuta'nın aldığı eğitimlerden veya hocalarından detaylı bir şekilde bahsedilmemektedir. Gezdiği yerlerde bilgisinden dolayı kendisine kadılık ve hocalık vazifeleri verilmiştir [Aykut, 1999, 19/361-368]. Seyyahın kadılık görevini ifa etmesi ve eserinde başından geçen kimi meselelere dayanılarak kendisinin dinî hassasiyeti ve bilgilerinin derin olduğu bilinmektedir [Keçiç&Öztürk, 2021, 6/72,73].

Yaptığı yolculuklarla yeryüzünü boydan boya gezdiği tasvir edilmektedir [Berteli, 1981, 105]. Doğu vilayetlerinde Şemsüddîn adıyla bilinen seyyah, gerçekleştirdiği gezilerle Arap ve Acem ülkelerinde tanınmaktadır [Berteli, 1981, 105]. Seyahatlerinin yanısıra *Seyahatnâme* adlı eseri ile tanınan İbn Batuta, 1368 miladi yılında 76 yaşında Fas'ta vefat etmiştir [Mecmu'atü'n min'el-müellifin, 2013, 6/441].

2.İki Farklı Coğrafya, İki Farklı Meşrepte "Yolcu"luk

İbn Batuta, gezdiği bölgelerde en uzak mesafelere değin ulaşması gittiği vilayetlerde kadılık ve benzeri görevlerde yer alarak kalıcı izler bırakması ve en önemlisi söz konusu tecrübelerini yazıya aktarması nedeniyle kıymetli bir tarihçi ve yazardır. Yolculuğu 725/1324 yılında hac vazifesini yerine getirmek gayesiyle yola çıkmasıyla başlamıştır. Seyyahın tespit edildiği kadarıyla memleketinden ilk ayrılışı bu yolculuğuyla olmuştur. Mekke'nin ardından kıymetine binaen ikinci durağı Medine olmuştur. Yolculukları sırasında üç kez Mekke'yi ziyaret etmiştir. Günümüzde Moritanya ve Senegal bölgesine denk gelen Tekrur, Fas, Mısır, Şam, Irak, Türkistan, Hicaz, Yemen, Hindistan ve Çin bölgelerine seyahat etmiştir [Berteli, 1981, 105].

Zirikli'nin aktardığına göre; Fas, Mısır, Şam, Hicaz, Irak, İran (Fâris), Yemen, Bahreyn, Türkistan, Mâverâünnehir, Hindistan, Çin, Tatar ve Orta Afrika bölgelerini dolaşmıştır [ez-Zirikli, 2002, 6/235,236]. *Mevsûatü't-târîhiyye* isimli eserde; Fas, Mısır, Mekke, Irak, İran, Anadolu, Hicaz, Mekke, Yemen, Arap Yarımadası, Mısır, Şam, Konstantin, Mekke ve son olarak Fas ilk yolculuğunda yer alan bölgeler olarak zikredilmektedir. Sonrasında Endülüs ve Gırnata ikinci, Afrika ise üçüncü ve son gezisini oluşturmaktadır [Mecmu'atü'n min'el-müellifin, 2013, 6/441]. Verilen bu yol haritası daha detaylı görünmektedir.Seyyahın kendi seyahatnâmesi incelendiğinde adı geçen vilayetlerle beraber başka pek çok ülke ve şehre gittiği görülmektedir [İbn Batuta, YKY].

İbn Batuta, gerçekleştirdiği seyahatlerle çok farklı kültürlerle tanışıklık etmiş ve birbirinden uzak bölgeleri ziyaret etmiştir. Seyyah yaşadığı on dördüncü yüzyılda bulunan ulaşım imkanlarına bakılırsa kıymete haiz bir gayret ortaya koymuştur. Eserinde yalnızca kral veya meliklerle görüşmemiş, halkın arasına karışmış ve yerel yaşantılara vakıf olmuştur. Örneğin seyyah, Hint adalarında hükümlarlarla vakit geçirip hediyeler alırken Çin'de halkın arasına karışmış alışveriş yapmış ve yerel yaşama dair

birinci elden bilgiler aktarmıştır [İbn Batuta, YKY, 878-880, 895]. Gittiği beldelede şehir merkezlerine bağlı kalmamış küçük vilayetleri de dolaşmıştır. Günümüz açısından bakıldığında yapılan bu seyahatler geniş bir veri ağını oluşturmaktadır. Bu açıdan hem 14. Yüzyılda hem de günümüzde İbn Batuta'nın elde ettiği bilgiler değerlidir.

İbnu's-Serrâc'ın işaret ettiği ve Sarı Saltuk'un konduğunu söylediği Kıpçakça "Şaçı" denilen belde, İbn Batuta'nın *Seyahatnâmesi* ile Sarı Saltuk'un kesişim noktalarından birini ifade eder. Öyle ki İbn Batuta "Baba Saltuk" denilen bu bölgeye geldiğinde oradaki Türk halkının Sarı Saltuk'a olan tazim ve hürmetlerini anlatmıştır. Beldenin onun gittiği süreçte "Baba Saltuk" ismiyle anılması etkisini de âşikare eden kayıtlardan olmuştur [Batuta, 2021, 331]. Sarı Saltuk da İbni Batuta gibi birçok yere seyahat etmiştir. *Saltûk-nâme*'de İstanbul, Bursa, Edirne, Aydın, Akşehir, Karahisar, Osmaniçik, Kırşehir, Kayseri, Karaman, Konya, Sivas, Kastamonu, Sinop Malatya, Amasya, Kırım, Kefe, İran, Bağdad, Haleb, Şam, Kudüs, Mekke, Medine, Cidde, Yemen, Umman, Tunus, Habeş gibi Batuta ile de kesişen birçok şehre gittiği zikredilmektedir.

3. Bir Derviş ve Bir Seyyahın Zaviyesinden "Seyahat" Kavramı

İbn Batuta'nın *Seyahatnâme*'si, *Tuhfetü'n-nuzzâr fî Garâibi'l-emsâr* ve *Acâibi'l-esfâr* isimleriyle de bilinmektedir. Arapça seyahat anlamına gelen *er-Rihle* şeklinde de kullanılır. Eser İbn Batuta'nın yirmi sekiz yıl süren seyahatlerini konu almaktadır. Seyyahın yaşadığı yüzyıla bağlı olarak eser yazıldığı zamanla beraber geleceğe dair de fikirler sunmaktadır. *Seyahatnâme*, yazıldığı yıllardan beri ilgi görmüş ve güncelliğini korumuştur. Eser incelemelerinde kimi araştırmacılar kitabı seyahat yazısının yanı sıra İbn Batuta'nın otobiyografisi olarak da tanıtmaktadırlar. *Seyahatnâme*, müellifinin zihin dünyası, eğitimi ve vizyonu hakkında bizlere detaylı bilgiler sunmaktadır [Şehitoğlu, 2021, 58-64].

Arapça, Osmanlı Türkçesi ve günümüz Türkçesiyle toplamda üç farklı nüshasına çalışma sırasında ulaşılmıştır. Ancak hem Müslümanların arasında hem de Avrupa'da eser çokça ilgi görmüş ve eserin üzerine çalışmalar yapılmıştır. Yapı Kredi Yayınlarının Türkçe basılan *İbn Battûta Seyahatnâmesi* Sait Aykut tarafından çevrilmiştir. Kitapta seyahatnâmeye geçmeden İbn Batuta, onun hayatı, yaşadığı dönem ve seyahatnâme hakkında bir takım bilgilere yer verilmiş ve seyyahın isminde iki "t" kullanımı tercih edilmiştir. Ardından, Allah'a hamd ve sena içeren bir giriş, Tanca, İskenderiye, Kahire yolu, Mısır, Kahire'den çıkış, Gazze, Kudüs, Hama'ya seyahat, Hama, Halep, Dimeşk, Medine, Mekke, Basra, Irak, Kufe, Bağdat, Musul, Diyarbakır, Bağdat, Mekke, Yemen, Afrika, Yemen, Uman, Hürmüz, İran, Hicaz, Anadolu, Deşt-i Kıpçak, Konstantiniyye, Mâverâünnehir, Horasan, Türkistan, Afganistan ve Kabil ile toplam otuz yedi bölüm şeklinde birinci cilt tamamlanmaktadır. İkinci ciltte ise Sint ve Hindistan, Seylan, Ma'ber, Maldiv adaları, Bengal, Çin, Fas, Endülüs, Afrika ve son olarak Fas'a dönüşü ile beraber iki ciltte toplamda altmış bölüm yer almaktadır [İbn Batuta, YKY, 403-405].

Oldukça geniş bir coğrafyayı gezen seyyah hassaten giriş kısmında yer verdiği bilgilerden hareketle hangi niyetle yolculuğa çıktığını açıklamıştır.

O nihayet seyahat esasını bu ulu payitahta bıraktı; zira buranın kayıtsız şartsız vericilik meziyetine sahip olduğunu biliyordu. Tüm doğu [ülkelerini] katedip bu devletin dolunay gibi işidiği batıya yöneldi ve burayı bütün memleketlerden üstün göyerek altının toprakla kıyaslanamayacağını anladı; diğer ülke ve halkları uzun uzun araştırdı, Hakk'a güvenen seçkin cemaate katılma arzusuyla yandıktan sonra bu karara vardı.... Gezileri sırasında gördüğü şehirleri, belleğine kaydettiği az bulunur hikayeleri yazsın; karşılaştığı ülke hükümdarlarından, erdemli bilginlerden, yüce ermişlerden bahsetsin diye buyruk çıkınca ulu makamdan; kulaklara ve gözlere şenlik veren, gönülleri eğlendiren, üzerinde duruldukça sürprizler doğuran, açığa çıkması yarar getiren her şeyi kağıda döktürdü.

Fakat genel itibarıyla bakıldığında Sarı Saltuk ile İbn Batuta'nın seyahat gayeleri farklı olmuştur. İbn Batuta, aldığı vazife gereği zahiri bir yolcuğa çıkmış iken Sarı Saltuk hem zahiri hem de batini bir yolcuğa ilayi kelimetullahı yaymak ve seyrini tamamlamak için çıkmıştır. Bu minvalde nasip aldığı bir silsile vardır ki bu Ahmed er-Rifaî'den Yunus Emre'ye gitmektedir. *Saltuknâme*'de Sarı Saltuk'un Mahmud Hayrani'ye intisap ettiği, aynı tarihten (Rifaî) gelen Taptuk Emre'yi huzuruna giderek ziyaret ettiği zikredilmektedir [Saltuknâme, 2013 /359]. Barak Baba'nın Sarı Saltuk müridi olduğu *Saltuknâme* gibi eserlerde zikredilmektedir. *Şerh-i Kelimât-ı Barak Baba*'da "Heyhatâ heyhût, Saltuk Ata, Miskin Barak" sözleri ile geçmektedir [Gölpınarlı, 1992, 265]. Yunus Emre'nin Sarı Saltuk ile bağı *Divan'ında* "Yunus'a Taptug'u Saltug-ı Barak'dandir nasaib/ Çün gönülden çüş kıldı ben niçe pinhân olam" beyitleri ile kendisini göstermektedir [Tatcı, 2021, 82].

İbn Batuta'nın *Seyahatnâmesi*'nin yanı sıra *Saltuknâme*'de ağırlıklı olan seyahatler değil keramet motifleridir. Sarı Saltuk'un hakkında kaleme alınmış onun yaktığı çerağın halk nezdindeki rolünü bize gösteren bu eser, Cem Sultan tarafından Ebu'l-Hayr-ı Rûmî'ye derletilmiştir. Fatih Sultan Mehmed'in Uzun Hasan ile 1473'te gerçekleştirdiği Otukbeli Savaşı'na giderken oğlu Cem'i görevlendirmiş bu sebeple onun yolu da bu sırada Dobruca'daki Sarı Saltuk iklimine düşmüştür. Balkan coğrafyasında

onun hakkında dinlediği hikayelerden çok etkilenen Şehzade Cem bunların derlenmesini Ebu'l-Hayr-ı Rûmî'den istemiş ve 1480'li yıllarda meşhur eser yazılmıştır. *Saltuk-nâme*'nin nüshasını ilk inceleyen ve çalışmaları ile dikkat çeken Abdülbaki Gölpınarlı olmuştur [İz, 1974, 4].

4. Anadolu İkliminin Mayası Ahilik

Sarı Saltuk'un *Saltuknâme*'si yazıldığı tarihlerde etkili olduğu coğrafyalarda onun insanların hatıralarındaki izini aktarması bakımından da oldukça dikkate değerdir. Öyle ki onun seyahatleri esnasında bıraktığı izlerin derinliği konusundaki özeliğini Anadolu hatıraları üzerinden okumak mümkündür. Moğol zulmü öncesi, zulüm sırası ve sonrasında halka yeniden maddi ve manevi kuvvet kazanabileceği iklim için gayret göstermiş Mevlânâ, Mahmud Hayranî, Ahmed Fakih (ö. [?]), Taptuk Emre, Karaca Ahmed (1371-1389) gibi şahsiyetleri görebilmekteyiz. Sarı Saltuk'un onlarla görüşmesi sırasındaki motifler ve bağlar zikredilen şahsiyetlerin hayatları hakkında yazılacaklar için de oldukça değerlidir. Ayrıca Gıyaseddin Keykavus, Sultân Alaeddin, Saruhan, Umurbey, Mentеше, Karaman, Ertuğrul, Osman Gazi ve Orhan Bey'in de ismi ve hatıraları *Saltuk-nâme*'de zikredilmektedir.

Bu minvalde *Saltuk-nâme*'yi incelediğimizde ilk karşılaştığı ve daha önce *Velayetnâme*'de de geçtiğini belirttiğimiz hatıra, Hacı Bektaş-ı Velî hakkındadır. Hızır Aleyhisselam ile görüşen Sarı Saltuk, yaşadığı hâlden kendine gelince Sultân'dan izin alıp Sivas'a gitmiş orada da Horasan'dan gelen ve dervişleriyle şehir içinde gezen Hacı Bektaş-ı Velî ile karşılaşmıştır. Elini öptüğü, kucaklaştığı Hacı Bektaş-ı Velî'den dua isteyen Sarı Saltuk, "Yüri Server, Fakih Ahmed katına var." emrini almıştır. *Saltuk-nâme*'de Fakih Ahmed'in huzuruna Sarı Saltuk tarafından gönderilen bir diğer isim Karaca Ahmed'dir. Sarı Saltuk'tan önce Fakih Ahmed'in huzuruna varıp ona biat etmiştir. Sarı Saltuk, Ahmed Fakih'in huzuruna vardığında Rum ülkesinde bulunan diğer evliyalar da bu meclise davet edilmiştir, sebebi ise Fakih Ahmed'in kutb olması olarak belirtilmiştir. Hacı Bektaş tarafından yapılan helva yenilmiş ardından Ahmed tarafından Sarı Saltuk'a Mevlana ve Mahmud Hayranî'nin meclise davet edilmesi görevi verilmiştir. İkisi ile de görüşen Saltuk, Hayranî'den "Var, yüri gazâda ol, sana feth andadır" emrini almıştır [Ebu'l-Hayr-ı Rûmî, 2013, 23/26]. Sarı Saltuk, Fakih Ahmed'in ölümünden sonra onun mezarını ziyaret etmek için Konya'ya gitmiş bu sırada Şems-i Tebrizî, Mevlana ve Çelebi Hüsameddin ile de görüşmüştür. Ziyaret ettiği bir diğer şahsiyette Yunus Emre'nin (ö. 720/1320) şeyhi Taptuk Emre'dir (ö. 667/1269[?]) [Ebu'l-Hayr-ı Rumî, 2013, 359/556].

Amadolu ikliminde ahilik kurumunu besleyen şahsiyetlerden bahsetmiş ve o kişilerle vakit geçirmiş olan Sarı Saltuk'un eserinde ahilik kavramına özel bir başlık ayırmadığı tesbit edilmiştir. Bununla beraber İbn Batuta, eserinde "Genç Ahilere Dair" isimli başlıkta ahilik kavramından bahsetmiştir. Müellif seyyah, Ahiliğin kardeş kelimesinden türetildiğini belirtmiş ve söz konusu grubun Anadolu'da yaşayan Türkmenler'in bulunduğu her yerde yaşadıklarını belirtmiştir. Ahilerin misafirperverlikte eşsiz olduklarını söylemiştir. Öyle ki kendilerine konuk olan kişileri hırsız ve kötü huylu şahıslardan dahi koruduklarını anlatmıştır. Ahilik müessesesi hakkında bilgi verirken kendilerine bir öncü seçtikleri ve o lider etrafında bekarların toplandığını aktarmıştır. Her bir ahi, gün içinde kazandığı parayı ikinci vakti getirip diğer ahilerle toplayarak gerekli ihtiyaçların elde edilmesine katkıda bulunmaktadır [İbn Batuta, YKY, 403-405].

İbn Batuta'nın aktardığına göre ahiler topluca yemek yer, türkü söyler ve keyifli vakit geçirirler. Ardından sabah olunca işlerine giderler. Seyyah, ahilerin önderlerinden daha güzel daha ahlaklı kimseyi görmediğini aktarmıştır. Eserin bu kısmında ahilerin güzel hasletlerini Şiraz ve İsfahan halkına benzetmiştir. Ancak yine de ahilerin edeplilikte daha ileride olduğunu belirtmiş ve üzerlerinde giyecek yamasız kıyafet olmamasına rağmen yemeklerini yabancılarla paylaştıklarını anlatmıştır [İbn Battuta, YKY, 403-405].

Sonuç

Sarı Saltuk ve İbn Batuta 13. ve 14. yüzyılda yaşamış yaşadıkları çağın iklimini iki farklı noktadan aktarmış şahsiyetlerdir. İkisinin benzer yönleri olmakla beraber hayatlarında farklı seyirler de görülmüştür. Özellikle İbn Batuta'nın seyahatnamesi gezdiği coğrafyaların yalnızca maddî unsurlarını değil kültür tarihine dair pek çok öğeyi ve halktan aldığı bilgileri de yansıması bakımından oldukça kıymetlidir. *Seyahatnâme*, Sarı Saltuk'un *Saltuk-nâme*'sine nazaran maddî ve kültürel öğeleri daha çok içermektedir. Sarı Saltuk'un *Saltuk-nâme*'si ise *Seyahatnâme*'nin yanında batınî öğelere, sembollere, bağlara ve dahî gazaya dair daha çok anlatıdan oluşmaktadır.

Seyahatnâmeler, ortak bir telif türünün adı olsa da müellifleri tarafından çokça çeşitlilik gösteren edebî çalışmalardır. Bu noktada seyyahların eğitim seviyesi, bulunduğu coğrafya, kişilik özellikleri veya yaşadığı dönem yazdığı eseri etkilemektedir. Seyahatnâme tarzında eserler müellifinin gözlem yeteneği değerinde gezilen bölgelerdeki iklim, coğrafya, yaşantı ve dinî ortam gibi pek çok özelliği

barındırmaktadır. Sarı Saltuk, zahirde İbn Batuta gibi seyahatlerde bulunmuş bu seyahatleri eserine konu olmuştur. Fakat İbn Batuta'nın gayesi bir yandan devlet tarafından verilen görevi yerine getirmek iken Sarı Saltuk herhangi bir maddi karşılık beklemeden hatta bundan geçerek seyri sülûkunu tamamlamak ve cihat etmek için yola koyulmuştur. Kendisiyle ilgili anlatılara baktığımızda Hristiyanlığın yoğun olduğu bölgelerde halkın içine bazen onlardanmış gibi yaparak karıştığı hem fiziksel hem de kurduğu stratejiler ile onların Müslüman olmasına vesile olmaya gayret ettiği görülmektedir. Bu sebepten bazen yaşadığı çağda ama daha çok ondan sonrasında yanlış anlaşılabilmiş daha doğrusu anlaşılamadığı durumlar anlatılara aktarılabilmektedir. Lakin yaşadığı çağa yakın kaynaklar ve *Saltuk-nâme*'de de görüldüğü üzere halk üzerindeki izi onu nesillerdir yaşayan bir gazi-derviş idolünde tutmuştur. İbn Batuta, yolculuğa Allah'ın yeryüzündeki yarattıklarını ve sayısız nimetleri görmek ve daha derinden hissetmek için çıkmışken Sarı Saltuk bu nimetleri bir anlamda silah olarak kullanmış ve dini yaymaya çalışmıştır.

İki farklı veçheden aynı yöne bakan bu iki isim Anadolu iklimi ve ahilik konusunda yaşadıkları çağın ikliminden bir pencere aralamıştır. Türkler'in Müslüman olmaları ve Anadolu'ya yerleşmelerinin ardından millî karakterleriyle bağdaşan ve tasavvufi yönü bulunan ahilik halk ve esnaflar arasında fütüvveti artırmıştır. Hiyerarşik bir sistemin yanı sıra belirli kuralları olan ahilikte güzel ve erdemli hasletler gerekli görülürken içki, zina, yalan ve hile gibi olumsuz fiiller hoş görülmemektedir. İbn Batuta'nın birkaç sayfa dahi olsa yer verdiği ahilik Anadolu'ya yaşamaya başlayan Türkler arasında ve yakın coğrafyalarda oldukça yer etmiş bir teşkilattir. İbn Batuta'nın *Seyahatnamesi*'nde ahilik sistemi ile ilgili anlatıların daha fazla ve bir hatıra ile birlikte görüldüğü gözlemlenmiştir. *Saltuk-nâme*'de ise bu husus ayrı bir konu altında değil Anadolu ikliminin Mevlana, Taptuk Emre, Fakih Ahmed gibi isimlerin birleştiriciliğiyle işlenmiştir. En nihayetinde bu iki isim ve eserler geniş bir coğrafyadaki Türk-Müslüman unsurların tarihlerinde önemli bir kaynak hüviyetini sürdürmüştür. Hazırlanan çalışmada bu unsurlar küçük ölçeklerde irdelenmeye ve bu konudaki araştırmalara öncülük etmesi bakımından fikir vermeye gayret edilmiştir.

KAYNAKÇA

1. el-Bertelî, Talib Muhammed b. Ebî Bekr es-Siddik Berteli, *Fethü's-şekur fî ma'rifeti a'yani ulemai't-tekrur*, 1219/1805; thk. Muhammed İbrâhim Kettani, Muhammed Haccî, Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1981.
2. Çelebi, Evliyâ, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005
3. Ebu'l Hayr-ı Rumi, *Saltuk-name*, Haz. Demir, Necati- Erdem, Dursun, UKİD, İstanbul, 2013.
4. Gölpınarlı, Abdülbaki, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1997.
5. Hacı Bektaş Velî, *Velâyetnâme*, Haz. Duran, Hamiye, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2002.
6. İbn Batuta, Ebû Abdillâh et-Tancî, *İbn Battuta Seyahatnâmesi*, çev. Sait Aykut, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021.
7. İbn Batuta, *İbn Batuta Seyahatnâmesi Tercümesi*, TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu.
8. İbn Batuta, Muhammed b. Abdillâh İbn Batuta ve İbn Cüzey el-Kelbî, *Rihletü İbn Batuta TuHFetü'n-nuzzâr fî Garâibi'l-emsâr ve Acâibi'l-esfâr*, Müessesetü Hindâvî, 2017.
9. İz, Fahir, *Saltuk-name*, Edi.: Şinasi Tekin, Hadward Üniversitesi Yayınları, Cambridge, 1974.
10. Keçiş, Murat – Öztürk, Canan. “XIV. Yüzyılın İlk Yarısında Anadolu İslam'ına Dair Gözlemler: İbn Battûta Örneği”. Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (SEMA) 6 (Aralık 2021), 71-82.
11. *Mevsûatu't-târihiyye*, thk: Abdulkâdir es-sekâf, Mevki' ed-Durer es-Sünniyye.
12. Okiç, Muhammed Tayyip- Yörükan, Yusuf Ziya, *Sarı Saltuk Meselesi*, Atlas Yayınları, Ankara, 2017.
13. es-Serrac, *Tuffahu'l-Ervah ve Miftâhu'l-İrbâh (Ruhların Meyvesi ve Kazancın Anahtarı)*, Haz: Gürka, Nejd et – Bardakçı, Mehmet (vd) Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.
14. Söyler, M. Olcay, *Bir Derviş Yolculuğa Çıkar Bir Daha Dönmemek Üzere*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2022.
15. Şehitoğlu, Betül Ok, *Seyahatnâme Sosyolojisi*, Çizgi Kitabevi: 2021.
16. Tatcı, Mustafa, *Yunus Emre Divanı*, H Yayınları, İstanbul, 2021.
17. ez-Zirikli Hayreddin Zirikli, *el-A'lâm : Kamûsu terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ min'el-Arab ve'l-müstarebîn ve'l-müsteşrikin*, Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melayin, 1984.